

PERMANENTNÁ FORMÁCIA ABSOLVENTOV TEOLOGICKÝCH FAKÚLT

Dr.h.c. prof. PhDr. Pavol Dancák, PhD.

TÉMA V: PERSONALISTICKÝ CHARAKTER FILOZOFICKÉHO DISKURZU V 20. STOROČÍ

Technologický pokrok v dvadsiatom storočí zásadným spôsobom pozmenil obraz, ktorý mal človek o sebe samom, ako aj o svojich možnostiach zasahovať do vlastného bytia. Prvotné nadšenie nad novými možnosťami vystriedalo znepokojenie. V súčasnosti sa človek nachádza prvýkrát v situácii, keď môže kontrolovať mnohé aspekty svojej existencie a účinne ich ovplyvňovať. Zároveň ľudské konanie má dnes skutočne dosah na celú Zem a v kontexte skúseností so svetovými vojnami, vyhladzovacími tábormi, teroristickými akciami, finančnou krízou a v konfrontácii s možnosťou nukleárnej a ekologickej katastrofy, človek na počiatku tretieho tisícročia trpí stratou nádeje. Vo filozofickom diskurze, ale aj v životnej praxi, sa otvárajú témy, ktoré majú personalistický rozmer. Kríza nádeje je krízou základov, čo personalizmus reflektuje ako východiskový bod filozofického myslenia.

Hlavné témy personalizmu boli vymedzené reakciou na krízu západnej spoločnosti, no udalosti na Wall Street v roku 1929 ešte zďaleka neboli tým najhorším z toho, čo ľudstvo ešte len čakalo. Utrpenie dvadsiateho storočia neočakávaným spôsobom ohrozilo človeka, ktorý si zrazu uvedomil, že nie je ohrozovaný len jeho život, ale že v nebezpečenstve sa ocitla samotná jeho podstata a ľudská identita. V neistej dobe sa začali hľadať istoty, ale ani tie nemali trvalý charakter a po proklamovanej smrti Boha sa ohlasuje aj smrť človeka.

V hlbokých antropologických úvahách Max Scheler bránil dôstojnosť a hodnotu ľudskej osoby proti absolutistickému panteizmu a prírodovedeckému pozitivizmu. Poukázal na metodologické limity exaktných vied, čo bolo veľmi dôležité v dobe, v ktorej mnohé redukcionistické koncepty sa snažili uzatvoriť človeka do materiálnej oblasti. Zdôrazňoval, že osoba nemôže byť považovaná za vec, substanciu alebo objekt. Schelerová koncepcia osoby je dynamická. Osoba je konkrétna a sama osebe predstavuje podstatnú jednotu bytí aktov najrozličnejšej podstaty. Scheler koncipuje ontologický princíp postavený na čistej aktualite, ktorým prekonáva klasický grécky model dokonalosti chápaný ako niečo ideálne, a preto nemenné. Tento akt je časový, činné duchovno, vlastný každému človeku, umožňujúci súdiť a cítiť podľa princípov zmysluplnosti a pravdivosti, krásy a predovšetkým lásky. Pravda, krása a láska predstavujú duchovný základ aktivity osoby. Sú to princípy dynamické a racionálne ťažko uchopiteľné. Zdôrazňuje význam etiky a axiológie. Základom akéhokoľvek morálneho poriadku je osoba, ktorá v procese objavovania hodnôt je autonómna a má primát pred sociálnymi štruktúrami.

Romano Guardini svoju tvorbu predstavuje ako pomoc pri riešení aktuálnych problémov. Prorocky odvážne a zrozumiteľne analyzoval choroby ľudskej spoločnosti a ich príčiny. Nezastavil sa však pri analýze, ale ponúkol aj riešenia súčasných kríz a snažil sa oživiť tie momenty prítomné v našom myslení, ktoré majú pôvod v židovsko-kresťanskej tradícii. Konkrétne upriamuje pozornosť na chápanie človeka ako osoby, ktorá realizuje svoje bytie vo vzťahu k Bohu a svetu. Neponúka však jednoduchý odkaz na minulosť, ale volá ku skutočnému hľadaniu, lebo aj oblasť kresťanstva bola obmedzovaná prevládajúcim zdanlivým poznaním. Aj kresťanovi do značnej miery chýbala odvaha postaviť človeka do neznáma, kam patrí; aj odpoveď, ktorú kresťan dával na otázku po podstate človeka, bola obmedzená a skreslená.

Personalistický charakter filozofie Paula Ricoeura sa vyjavuje na pozadí radikálnej kritiky podmetu, respektíve na pozadí „smrti podmetu“ alebo „smrti človeka“. V tejto ideovej situácii Ricoeur akcentuje zmysluplnosť otázky, čo znamená byť človekom a zdôrazňuje, že byť človekom niečo znamená, že sme schopní toto „niečo“ nájsť. Vychádza z presvedčenia, že človek už je voľajakým prvotným pôvodným spôsobom a prostredníctvom vlastného úsilia a námahy sa uisťuje o vlastnej existencii. Subjekt sa neustále premieňa v procese sebapoznávania prostredníctvom odkrývania zmyslu, ale nie je pôvodcom zmyslu, ktorý k nemu prichádza zo skutočnosti. V tomto procese sa subjekt vzdáva svojej suverenity v konštituovaní zmyslu. Neostáva však nečinným, ale v procese interpretácie zmysel prijíma z vonku, osvojuje si ho a tak sám podlieha premene. Ricoeur hlása, že nie je možné, aby sa človek stal sám sebou bez pomoci druhého človeka, alebo hoci len bez prítomnosti druhého. Zamýšľa sa nad významom skutočnosti straty seba samého pre skutočné bytie sebou a prichádza k záveru, že strata seba samého je podstatným momentom pre skutočné bytie sebou.

Maritainov filozofický koncept integrálneho humanizmu vo výchove vidí veľké možnosti pre uskutočnenie dobra

a sociálnej spravodlivosti. Apel na rešpektovanie ľudskej situovanosti v univerze naznačuje výchovné línie, ktoré sa ukazujú ako aktuálne aj v súčasnosti, zvlášť v globálnom kontexte ekologickej a ekonomickej krízy. Poslaním učiteľa je neustále apelovať na inteligenciu a slobodnú vôľu mladých ľudí. Hlavnou úlohou filozofie výchovy je podľa J. Maritaina určenie cieľa výchovy. Filozofická reflexia výchovy ho prirodzene orientuje k antropologickej problematike. Človeka vníma ako potenciálnu bytosť, ktorá sa môže a zároveň musí ustavične aktualizovať, z čoho mu vyplynie, že výchova nie je len možná, ale aj nevyhnutná.

Karol Wojtyła vníma bytostné ohrozenie človeka, ktorý sa stáva skôr predmetom určitých techník ako podmetom zodpovedným za svoje konanie. Sme dedičmi epochy, v ktorej integrálna vízia človeka v dôsledku postupu mnohých vied ľahko môže byť popretá a nahradená inými len čiastočnými pohľadmi, ktoré zdôrazňujú len určité aspekty „compositum humanum“, ale nevšímajú si „integrum“ človeka. Vo svojich filozofických skúmaníach používa fenomenologickú metódu, ale slávne Husserlovo heslo o návrate k veciam modifikuje na návrat k človeku ako k osobe. Túto modifikáciu Wojtyła realizuje s úmyslom „objektívizovať problém subjektivity človeka“, teda chce sa pozrieť na človeka ako na subjekt schopný poznania a bližšie určiť, v čom spočíva subjektivita. Požaduje, aby rozvoj človeka nebol chápaný výlučne v ekonomickom zmysle, ale treba mať pred očami celého človeka. Spoločná práca má pozdvihnúť dôstojnosť každého jednotlivca i jeho schopnosť odpovedať vlastnému povolaniu a v ňom obsiahnutej výzve Boha. Globalizácia sveta a integrácia Európy si vyžadujú adekvátne morálne postoje.

Prirodzenosť tesných väzieb medzi človekom a slobodou nám nie je jasná, ale tušíme, že sloboda je podmienkou ľudskej dôstojnosti, že bez slobody niet ľudskosti. J. Tischner prehlasuje že „len slobodný človek skutočne je“. Sloboda však nespočíva v nezávislosti, lebo by zostala prázdna a nevyužitá, ale patrí k takým hodnotám, o ktoré sa musíme deliť s inými. Človek bez uvedomenia si existencie druhého človeka, by nemohol mať istotu o tom, kto je, nenašiel by celú pravdu o svojej existencii a neobjavil by ani rozsah celej svojej zodpovednosti za svoju existenciu aj za existenciu iných. V storočí, v ktorom človek sa stal vrahom človeka, Tischner optimisticky hlása, že „zo skúsenosťou druhého človeka cez prizmu hodnoty sa nerozlučne spája prežívanie nádeje. Stále je tak, že alebo ja odporúčam druhému akúsi hodnotu k realizácii a mám nádej, že druhý prijme moju propozíciu, alebo druhý odporúča mne niečo podobné, živiac voči mne podobnú nádej“.

LITERATÚRA:

DANCÁK, P.: *Personalistický rozmer vo filozofii 20. storočia*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove Gréckokatolícka teologická fakulta, 2009.

LETZ, J.: *Personalistické metafyziky*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, Veda, 2006.

PLAŠIENKOVÁ, Z.: Emmanuel Mounier. In: REMIŠOVÁ, A. (ed.): *Dejiny etického myslenia*. Bratislava : Kaligram, 2008, s. 488-494.

MUELDER, W. G.: Personalizm. In: *Personalizm*, č. 6(2004), Lublin, s. 9 -12.

ŠLOSIAR, J.: *Od antropologizmu k filozofickej antropológii*. Bratislava : IRIS, 2002.

TISCHNER, J.: *Zarys filozofii człowieka*. Kraków : Znak, 1991.
